

הבנים

במקום מרד הבן, אמרו הוגי הדעות של החינוך המשותף, בעצמם מראשי, מרד הבן של יהדות מורחאירופה, יחל תהליך אורגני של שילוב הדורות, תהליך של המשכיות חסרת תקלות, תהליך-הזדהות רעיונית, נפשית ומעשית של הבנים עם דרך ומעשה הוריהם. במרוצת השנים חלל "החינוך המשותף" בתנועה הקיבוצית כולה להיות טבעי, ברור ופשוט. במרוצת השנים החלו הורי הקיבוץ וחבריו להקדיש את מלוא תשומת-הלב לבעיה שהטרידה אותם יותר ויותר, משנה לשנה. היתה זו בעיית-הכנייה, בעיית שאתה קם ונופל הקיבוץ כולו. אם ניכשל בחינוך בנינו, אמרו הקיבוצאים בצדק, חיסלנו את המשך קיומנו, חיסלנו את הקיבוץ כולו.

כך קם, צף ועלה המושג "ילדי-התנועה". ילדי הקיבוץ, תקוות הוריהם, נהגו מכל טוב. חברי התנועה החלוציות בעיר מספרים על "בני הקיבוץ המתרחצים בתוך כדי שמנת, משחקים כדורגל בביצי-אקסטרא ואוכלים עופות צלויים שלוש פעמים ביום". ההורים בנו למען ילדיהם חדרים-מגורים מפוארים, בתי-ספר מצויידים במיטב הציוד המדעי והפדגוגי, משק-עור משוכלל, בתי-מלאכה, בריכות שחייה ומדשאות ענק. ילדי הקיבוץ קיבלו את מיטב החינוך ההומני והריאלי, שיעורי פיסיקה וכימיה מפי טובי המורים, חינוך גופני מעולה ויקר, ועידון רוחני בלתי-פוסק.

הבנים עוזבים

עשרות מאמרים נכתבו, כינוסים רבים כוננו ומאות נאומים נואמו בנושא זה של החינוך המשותף. כל הישג וחדוש שהושג במקום אחר, ושנאה כרציני וכטוב בעיני מורי התנועה הקיבוצית, הוכנס מיד לתוכנית הלימודים. ילדי הקיבוץ נמצאו במשך כל שנות גדולם בתוך מבנה מוגנת של המעבדה הפדגוגית של ראשי התנועה. מנהיגי הקיבוץ התענינו אישית בממצאי מחלקת החינוך, ראשי הקיבוץ דאגו להקצות חלק גדול ממאמריהם ומן הנושאים העיוניים שעסקו בהם לבעיות הבן והבת בקיבוץ.

אולם חרף כל המאמצים, היו העובדות אכזריות וחד-משמעיות. בתום עשרים השנה הראשונות לקיבוצים הראשונים, החלו המספרים לספוח על פניהם של הקיבוצאים. מפה לאוזן היתה עוברת השמועה — תחילה במשקי איחוד הקיבוצים, אחרי כן בהקיבוץ המאוחד ובסופו של דבר גם בקיבוץ הארצי — על פלוני שעזב, על אלמוני שהתחתנה ועברה העירה, ועל בנו של עסקן חלוצי שלא רצה לחזור מצבא הקבע.

בתחילה טשטשו עסקני החינוך המשותף ומעצביה, את משמעות העזיבות של בני הקיבוצים. הם ניסו שלא ליחס חשיבות לעזיבות הבודדות, ניסו לחזק בכל מקום בו יכלו את היסודות ואת הבנין החינוכי שהוקם עליהם. אולם לאט-לאט הפכו השמועות מציאות ברורה ואכזרית, שאי-אפשר היה להתעלם ממנה.

לחברי הקיבוצים התברר לפתע, כשמש בצהרים, כי בנייהם מתיחסים בביקורת, בציניית או אף בשלילה מוחלטת לדרך-הוריהם. התברר להם כי רבים מן הבנים תובעים לשנות את סדר-החיים בקיבוץ, רבים מהם אינם רוצים אף לחכות לשינויים אלה. אט-אט הוברר כי זרעי הפרד והברר הצמיחו גידולים גם בקרקע-הגידול הנקיה של החינוך המשותף.

האם האדם החדש קיים?

באחד ממכנסי הצעירים שנערך לא מכבר באחד המשקים, אמר בן-קיבוץ: "אני מוכן לתת את החופשי השנתי שלי למי שמתנדב לעבור בקיבוץ ולמצוא את האדם החדש. אני חושב שהוא לא ימצא אפילו אחד מהסוג הזה". ישראל רוזנצוויג, סופר ומורה מקיבוץ בית-אלפא של השומר הצעיר, כתב רעיונות דומים בחוברת הדים של התנועה. דבריו עוררו סערת-רוחות עצומה בקיבוץ.

למעשה, יש הרבה מן ההפרזה בראיית-שחורות זו. המבחן הראשון, בו נבחן בן הדור הצעיר בקיבוץ, הוא מבחן היכולת לעמוד בחובת המשך קיומו של משק-הורי, בעול קיומו של הקיבוץ בו נולד והתחנך. כמעט בכל המקרים הוכיחו בני הדור הצעיר של הקיבוץ, כי הם מוכשרים ומאומנים היטב לעשות זאת. במרבית המשקים הוותיקים נמצאים כמעט כל הענפים המשקים ביהיה המרכזות של הבנים והבנות. בשורה ארוכה של קיבוצים ברחבי התנועה הקיבוצית, תופסים צעירי המשק את המשרות האחראיות של מוכרי הקיבוץ, מרכז המשק, הגזבר ומרכז הקניות.

בן הקיבוץ גדל וחונן במשטר של עבודה. בניגוד למרבית חבריו בעיר, אתם שרת יחד בצהל והוראים בושה בעבודת-כפיים, מתייחס בן הקיבוץ לעבודה הגופנית כאל דבר מוכן מאליו. זהו המכשול הקטן ביותר, הנמוך ביותר, אשר-העריך ביותר, העומד בדרכו להזדהות שלמה ומוחלטת עם דרך הוריו.

המבחן החשוב של האדם החדש אינו המבחן המשקי בסידור העבודה ובענף החקלאי, בתשע שעות העבודה החקלאית או באיטוף החציר הכבדות בשדה. המבחן הוא הרבה יותר עיוני, ומשום כך גם הרבה יותר קשה: המבחן הרעיוני.

הוריו של בן הקיבוץ דרשו ממנו הזדהות שלמה: הם דרשו ממנו להזדהות עם דרכו הפוליטית של הקיבוץ בו גדל וחונן, עם שאיפותיה הפוליטיות הארציות של התנועה הקיבוצית בה חבר הקיבוץ, עם מצעה הרעיוני של המפלגה אליה שייכת התנועה ועם עיקריו החברתיים והמוסריים של הקיבוץ.

לכן לא היה בן הקיבוץ מוכן בשלימות. ערכי החינוך המשותף שנטעו בו — מבעד למעצבות משוכללות וכדי שמנת, מבעד לשפץ של כל-טוב וחינוך מודרני — לא היו מספיקים, לא עמדו במבחן.

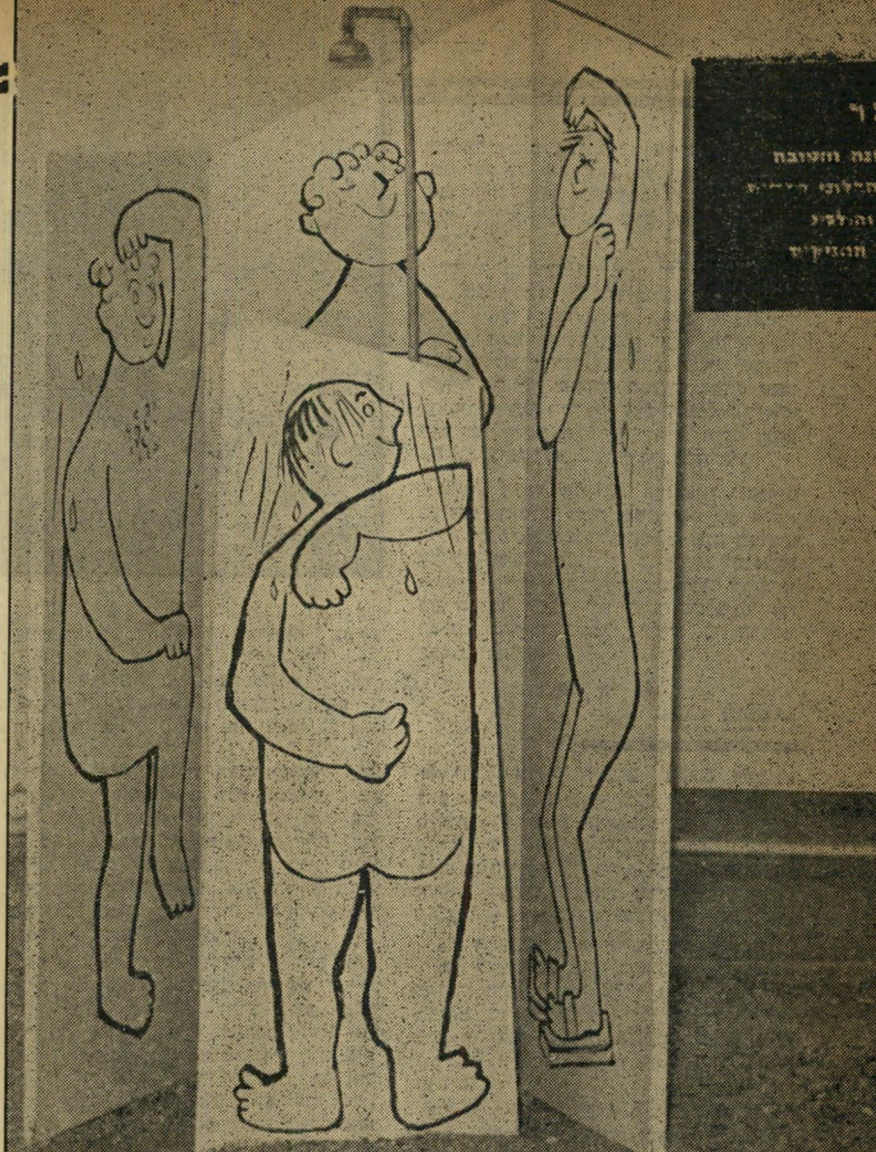
הבנים שחזרו מן הצבא, הבנות שבאו מן המשרדים הצבאיים העירוניים או מקורס הקצינות, נקטו לרוב בקו של הסתייגות פוליטית ואידיאולוגית. חברי הקיבוצים החלו להיות מודאגים מן הצורה בה עקפו הבנים החוזרים את עקרונות חיי הקיבוץ ועיקריו, את תקנון השחיין והשיתוף, את מוסדי החברה, את ערכי המוסר.

למעשה, לא יכלו הוריהם של בני הדור הצעיר להסתפק בהזדהות פורמאלית, או אפילו מעשית בלבד. לקיים ולהחזיק צורת-חיים חברתית כמו הקיבוץ הישראלי, משמעור תה גם לשנותה, לשפרה ולהתאימה בכל פעם אל המציאות החיצונית המשתנה. בני הדור הצעיר, שמעצם טבעם של החוקים הביולוגיים החלים גם בחברה הקיבוצית — כמו בעיר השכנה — היו חייבים להחזיק ולקבל על עצמם את המשך הפיסי והרעיוני של התנועה הקיבוצית, היו צריכים להקדיש ממרצם ומרוחם לשיפורה ושכלולה של התנועה הזו. לשם כך לא היתה מספיקה הזדהות מעשית בלבד. הזדהות זו צריכה להיות נפשית, עמוקה, שורשית. לרוץ המול, היא איננה כזו.

עולם חדש בצוות הסנך

בהערכה אחת מאוחרים הורי התנועה הקיבוצית כולה, ללא הבדל גזן פוליטי או צבע מפלגה: שורש האשמים נעוץ בצבא.

אין ספק כי הקיבוצאים צודקים בהסלם את הקולר בצבא. גם העובדות הסטטיסטיות הפשוטות מעידות, כי עד להקמת המדינה היה זרם העוזבים מבין בני ובנות התנועה הקיבוצית דליל מאד, כמעט בלתי קיים. מאז הפכה חובת הגיוס לצבא חובת המדינה, גדל

בעיות הדור הצעיר בקיבוץ לא היתה בעייה כלל, לפני שלושים שנה. הסיבה היתה פשוטה: בקיבוצים המעטים שאך זה החלו את חייהם השיתופיים החדשים והמורזים, לא היו ילדים.

בעשר השנים הראשונות לקיומן של הקומונות השיתופיות, לא הטרידה בעיית חינוכו של הדור הצעיר את ההורים חברי הקיבוץ. מייסדי הקיבוץ, שאפו להקים חברה חדשה, אשר את דמותה תארו לעצמם בקחים כלליים בלבד, רצו לחנך את ילדיהם במסגרת חיים אלה ואף עשו זאת מבלי שאיש יעקב בעדם. הם הסתפקו, בדרך כלל, בכך שדחו מעל פניהם את כל המושגים "המיושנים" בעיניהם והמקובלים כל-כך בעיני אחרים, מחוץ לקיבוץ. הם עשו זאת בכל תחומי החיים, כולל תחום החינוך עצמו. הם ידעו: בחברה החדשה שהם עמדו ליצור, חמכים לשרור יחסים אנושיים חשבים, יחסי שחיין, שיתוף, יושר ואחריות חברתית ללא כפייה, שאינם קיימים בחברה האחרת.

היה זה אך ברור ומוכר בעיניהם כי את הדור הצעיר, את בנייהם ובנותיהם, יחנכו הם עצמם, לאורם של מושגים והנחיות אלה. המטרה הראשונה היתה: "עלינו ליצור דמות של אדם סינטי בתכונותיו ורעיונותיו. אדם חדש: איש העבודה והעמל, איש הרוח והתרבות — בעת ובעונה אחת."

כיצד לבצע כל זאת? לכן לא היו צריכים חברי הקיבוץ לטרות. תנאי החיים, שהם עצמם יצרו אותם למען עצמם, הכתיבו להם זאת ממילא. המצב שנוצר, בו עבדו הבעל והאשה גם יחד במשך שעות ארוכות מחוץ לחצר המשפחה, אילצם להפריד את הבנים מהוריהם, כבר מיום הולדתם ועד לגיל בו הם יוצאים לדרך חייהם העצמאיים.

הבנים הראשונים בקיבוץ הוכנסו מיד למסגרת החיים והחינוך, הקיימת עד עצם היום הזה ברחבי התנועה הקיבוצית: הם שובצו לקבוצות-גיל קטנות, שוכנו במשותף, חונכו במשותף, הוואלו במשותף, התרחצו במשותף וניהלו את כל חייהם בשיתוף ובאחווה. כך הושגה, למעשה, גם המטרה הראשונה: החינוך לשיתוף. כל אשר בא על ההורים תוך כדי יסורים וסבל היה פשוט, ברור ומוכר בעיני ילדיהם וילדותיהם. הם גולדו, גדלו והתחנכו בתוך מסגרת אחידה: המסגרת השיתופית.

ההורים עצמם לא ראו במצב-דברים זה כורח-שעה, שנכפה עליהם עד יעבור זעם. להפך: המציאות הקיבוצית, שאילצה אותם להרחיק מעליהם את ילדיהם, לשבצם בתוך מסגרת חינוכית שיתופית ואחידה, נראתה בעיניהם חיובית וטבעית. מציאות זו היתה בעיניהם אידיאלית: היא באה לקדם את שאיפת חייהם — חינוך הבנים בדרך אבותיהם.

לא היה ספק כי החינוך המשותף, בכל התנועות הקיבוציות, הגשים מטרה זו בשללי מותה: שחרור הילד, כבר מימי הראשונים, מן התלות המוחלטת בהורים, על כל תכונותיהם השליליות והחיוביות, ומסירת התפקיד המהגן למחנכים ומחנכות.

במסיבה סרת אלימות ושחיתות, אמרו הקיבוצאים הראשונים, "בחברה חסרת תחרות — יגדל ויתחנך נוער בריא ברוחו ובגופו. הוא יגדל על קרקע-גידול של יחסי מוסר גבוהים, של רעות, של שחיין הודני."

במרוצת השנים, כשהשחיין ההדדי לא היה נחלת כל חבר וחבר בקיבוץ, וכשהשיתוף בקיבוץ נעשה יחסי יותר ויותר, בשנים בהן החלה האשה להאבק על מעמדה וכשרותה רעיונית חדשות החלו נשבות בתוך שטחי המגורים והמשק של התנועה הקיבוצית — מינו הרעיונות הטבעיים בדרך הגשמתם, בתוך מסגרת "החינוך המשותף", את מקומם לשיטות חינוך מוגדרות ומתואמות, מחושבות בקפדנות ואגורות-נפיון. היו אלה שיטות מתקדמות יותר, שלא שמתו רק על בסיס המציאות הקיבוצית כמות שהיא, אלא שיש גם לנגד עיניהן את המציאות האידיאלית, כפי שהיא צריכה להיות.

שיטות חינוך אלה הפכו לקרקע הגידול המדעי של בן הקיבוץ. קרקע גידול זו צריכה היתה — לדעת מדשגיה — להצמיח ולטפח את דמות האדם החדש והסינטי, את בן הקיבוץ, שלרצון הוריו חובה עליו להיות אדם שלם והרמוני מכל הבחינות: האישית, החברתית, הרוחנית, הנפשית והגופנית.

ילדים בכר של שמנת

בראש וראשונה דאגו הוריו של בן הקיבוץ לבעיה אחת, חשובה ויסודית: הם רצו להשמיט את הקרקע מתחת לאידיאולוגיה הנצחית והבלתי פוסקת של "מרד הבן", האידיאולוגיה הרשמית של כל התנועות החלוציות בגולה.